

329. Ratjetoe: Renkema (5)

1. In kindertaal kun je bij een wedstrijdje 'tweeds' (tweede) geworden zijn; 'derds' (derde) zou ik niet voor mijn rekening willen nemen. 'Allahoe akbar' betekent bij moslims 'God is de grootste'. Het shangri-la (paradijs) is een denkbeeldig afgelegen oord van uitzonderlijke schoonheid en lieflijkheid. De uitdrukking dankt zijn naam aan het imaginaire oord in de Himalaya uit de utopische roman 'The Lost Horizon' (1933) van James Hilton. Allerwegen wist men dat na de siësta de paella geserveerd zou worden. Is dat het boekenweekgeschenk?
2. De uitdrukking 'chic de friemel (friebel)' staat niet in de woordenboeken. De uitdrukking heeft betrekking op namaakchic zoals een namaak-Rolux. Een namaakchique bontjas is not done tegenwoordig. Alleen chiquelingen dragen die nog. Overigens is een friemel een dingetje of een flubbertje. Die jodenkoeken kostten gisteren maar een jodenfooi. We hadden oudewijvenkoeken (oude wijven) besteld, maar kregen bokkenpoten (niet om mee te kwasten...) en moorkoppen. Tot mijn favoriete lekkernijen behoren verder: slavinken, blinde vinken, sliptongetjes, Zeeuwse babbelaars en lange vingers (boudoirbiscuitjes). Ik lust daar wel langevingerpap van. Een begeerlijke vent (een dief van het langvingerige gilde) heeft ook lange vingers, net als een boomhagedis. Oudergewoonte zullen we (niet gekleed met vadermoordenaars en plusfours) naar het bos heentijgen. Kunnen papillotten ook van mousseline zijn?
3. Te koop waren een zand-zeep-en-sodastel, een halffrond half rottend afdruipek, een peterolietankje, een vliegenkastje en een kolenkit. Wat ze niet kwijt konden, gaat naar de lorrenjood, de voddenboer. Zouden een vwo'ertje en een havoër nog weten hoe je 'paarendrollen die achter paard-en-wagens neervielen', schrijft? Tegenwoordig heb je immers drollenvangers? Morgen gaan we kamperen en gaan we dat vandaag vast voorbereiden. De laatste zin is een Tante Betje (de tante van taalpurist Charivarius), een zin in tantebetjestijl. In het eerste deel is inversie toegepast (omkering van de volgorde onderwerp-gezegde). 'Morgen' slaat echter niet op het tweede deel (we gaan daarin immers vandaag iets doen): het is een nieuwe (hoofd)zin waarop we die inversie niet mogen toepassen. In dat tweede deel van de zin is alleen juist: 'we gaan' in plaats van 'gaan we'.
4. De stukadoor is langs geweest vandaag (hij is langsgekomen). Volgende week gaat hij stuken (stukadoren). Bij de overburen heeft hij met stuc prachtig neo-Italiaans stucwerk afgeleverd. In de volgende zin is sprake van een zeugma: hier zet men koffie en over. Van een chiasma (kruisstelling) is sprake bij: wat passé is, is passé. Een prolepsis is de volgende uitdrukking: die rayonante, lucide geest, met hem wilde zij graag rollebollen, het liefdesspel bedrijven en hem met zijn lovehandles besturen. In het episch theatercentrum werd driftig gerijmd op 'epicentrum'. Wat is eigenlijk de corebusiness van een taalkundige? Is 'e-ducatie' als weergave van computergestuurd onderwijs een eendagsvlieg onder de neologismen? Is gebruik van 'tikgeit' voor 'typiste' niet een criminele en redoutabele vorm van grandisme en masochisme?
5. Hou op met die voor-de-gek-houderij! Bisque is geen soep van bizons! Sesquipedalia verba zijn ellenlange woorden. Er kan ook sprake zijn van ellenlange bange uren. De Poolse zloty is zo genoemd naar goud. De Zwaardvis is de Goudvis. Zijn geweten was vierentwintigkaraats zuiver. Een doré is een bloemige aardappel. De écu is de oude Franse daalder. Zij pronkten met hun famille-roseserviesgoed. Een fez is een tarboesj. Een fundgrube is een goudmijn waaruit men naar hartenlust kan putten. Giallo antico is goudgeel marmer afkomstig van bouwwerken uit de oudheid. De goldendeliciousboomgaard was erg vruchtdragend. De grand siècle was de gouden eeuw in Frankrijk. De krugerrand (naar Paul Kruger) is een gouden beleggingsmunt in Zuid-Afrika. Van hier tot Timboektoe is net zo ver als tot Tokio. De vergulde pil vergulde veel.

6. Metaal. Een sulfide is een zwavelmetaal. Van de zouten noemen we het bismutzout, het kobaltzout, het thuliumzout en uranylzout. De (het) zaponvernis is de meestal ongekleurde, dikvloeiende oplossing van cellulosenitrat in amylocetaat met aceton. IJzerniobaat is columbiet. Ferro-oxide en ferrojodide zijn ijzer-II-verbindingen [ijzer-twee], ferricyaanalkali en de ferrizouten zijn ijzer-III-verbindingen. Het gaat dan om driewaardig ijzer. Metalen kun je met amaril wrijven om het te polijsten. Metalen zijn witgloeiend of witheet; mensen kunnen alleen het laatste zijn.
7. De wichelroede is een gaffelvormige wilgen- of hazelaarstak. De wervelstroom is zo genoemd naar Foucault of Eddy. Een walsstraat is de opstelling van een reeks machines voor het walsen van metaal. Een voltameter is wel een coulombmeter, maar geen voltmeter. Een actinoïde is het radioactief chemisch element uranium. Warmhoudthee doe je in een theestoof of thee-emmer. Het stevenbeslag zit aan een voorsteven. Sterlingzilver is een synoniem van standaardzilver. De sterkearmschaafmachine wordt zelden door de heilige hermandad gebruikt. De stem van Stentor klonk als metaal: daaraan hebben we de 'stentorstem' te danken. Van klok- of letterspijs maak je geen uurwerken of boterletters. Het dorpse smidje had de smederij helemaal onder controle.
8. Waar laten we het shredderafval? Schrootjes horen niet bij het schroot. Praseodymium is een chemisch element, lanthanoïde, atoomnummer 59 (symbool: Pr). Op de percussiehamer van de arts kan een plessimeter zitten. Pleet heeft een dun laagje edel metaal. Onder een plaid blijf je warm. Een piccolo is een fluitje van metaal of hout. Het peruzilver wordt uit nieuwzilver vervaardigd. Palladium is een blauwachtig wit metaal dat in sommige auto-uitlaatkatalysatoren wordt toegepast. Osmium (symbool: Os) wordt in vulpenpunten toegepast. Een gas in een metaal levert een occlusie op. Koper, zink en lood zijn bekend als non-ferrometalen.
9. Chloor is een niet-metaal. Het niello is graveerwerk in blanke metalen. Een nautilusbeker is een pronkbeker, vervaardigd van een in edel metaal gemonteerde nautiluschelp. Het monometallisme is een geldstelsel. Molybdeen heeft als symbool: Mo. Kwikzilver werd vroeger ook mercurius genoemd. Zie voor 'mercantilisme' de Grote Van Dale. De magnetodetector wordt gebruikt bij controle van vliegtuigpassagiers. Het (de) lurex is goud-, zilver- of bronskleurig garen uit metaal. Lood kan tegen radioactieve straling beschermen. Van de legeringen noemen we in het bijzonder de berylliumlegering en de koper-lood-tinlegering.
10. Kobalt is een grijsachtig ferromagnetisch metaal (symbool: Co). Klinkklaar is volkomen zuiver. Een intro (vergelijk: netsuke) is een zegeldoosje. De heavy metal behoort niet tot de zware metalen. Waar kennen we de blauwgeruite kiel van? Naast het THC-gehalte noemen we het drogestofgehalte. Van de ertsen noemen we het bauxieterts en het platina-erts. Waterketels waren vroeger van email. Het dioxide is een anorganische verbinding van een metaal of niet-metaal met twee zuurstofatomen. Een curveschaar knipt curven of profielen.
11. Met een crampon (cachet-crampon) kun je brieven sluiten. Een chinhydronelektrode is een metaal in een verzadigde oplossing van chinhydron in water. Braseren is twee stukken metaal door middel van soldeersel aan elkaar hechten. Een bracteaat is een middeleeuwse munt of een sieraad. Een bracelet is een armband. Is dit groente- of schapenbouillon? Bismut is een chemisch element uit de vijftiende groep (symbool: Bi). Een ronde beitel is een guts. Amide is een van ammoniak afgeleide verbinding. Een aes triplex (letterlijk: driedubbel metaal) is een sterke wapenrusting. Een agrafe (agraaf) zit om de kurk van een champagnefles. Een aneroïdebarometer werkt niet met kwik. Een brace vind je bij tanden, een bullbar bij auto's, calx is een uit metaaloxiden bestaand poedervormig residu, een dinky toy is op schaal gemaakt en op een mbira zitten circa 30 metalen lamellen. Een plooi-ijzer is een friseerijzer. Een samoeraihelm is een kabuto (Jaarboek 2007). Een thermo-element is zelden een thee-ei.